NOS

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden. Utkommer 4 ggr/år. Nr 4/2007

Programförklaring

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN) är en partipolitiskt obunden ideell förening. Föreningen vill samla intresserade av miljöfrågor och levnadsvillkor till ett allsidigt studium av natur och samhälle. Att upptäcka tillsammans är vår grundidé. I FNSiN möts människor med allehanda intressen.

Vi arrangerar EXKURSIONER till intressanta områden. Minst en gång om året gör vi en resa till Gotska Sandön. Vi har också besökt Bornholm, Åland svenska och norska fjälltrakter samt svenska skärgårdar. Vi har paddlat kanot i Bergslagen, Sörmland och Uppland där vi kunnat studera fauna, flora arkeologi och kulturhistoria. Vi har skådat fåglar i Halland och cyklat i Skåne. Vi har plockat svamp i skogarna kring Stockholm, tranbär på Hälsingemyrar och havtorn vid Ålands hav. På vintrarna åker vi skidor och skridskor tillsammans.

Vi arrangerar EXPEDITIONER till områden nära och fjärran. Lofoten, Färöarna, Island, Spetsbergen, Grönland, Hebriderna, Estland samt Newfoundland och Labrador är några av de områden som vi har besökt. Varje resa förbereds genom studiecirklar och redovisas i artikel- eller bokform.

Vi arrangerar STUDIECIRKLAR. Några ämnen har varit skärgården, energi, fjällkunskap, ortnamn, foto, modern isländska, danska, geologi och meteorologi. Föreningen har samarbetsavtal med Studieförbundet Vuxenskolan. Dessutom gör vi intressanta STUDIEBESÖK. Genom åren har vi t ex besökt rovfågelsrehabiliteringen, ett sötvattenslaboratorium, Rymdbolaget och Riksmuseets verkstäder.

Vi arrangerar FÖREDRAG i aktuella eller historiska ämnen. Aktuella teman kan vara ekologisk hushållning, regnskogarna och miljöjournalistik. Historiska ämnen har bl a berört Vendeltiden, Kristian II och kvinnorna kring honom, häxprocesserna och ekologiska insikter i Eddan. Ofta berättar långväga resenärer till sina egna bilder om sina upplevelser runtom i världen.

Vi agerar MILJÖPOLITISKT och deltar i vården av KULTURARVET, Nedre Dalälven, Tyresta-Åva och Järvafältet är några av de områden som vi har engagerat oss för. FNSiN tillhör Förbundet för Ekoparken. Vi har genom avtal med Runverket åtagit oss fadderskap för en runsten som vi vårdar.

Vi samarbetar också med Föreningen i Norden i ämnen som direkt rör Norden.

Som du ser har FNSiN en mångsidig karaktär där ditt speciella intresse blir tillgodosett och där du genom din medverkan kan berika föreningen. Dessutom glömmer vi inte bort att ha trevligt. Som medlem är du välkommen att delta i dessa arrangemang. Resor och utflykter genomförs till låga självkostnadspriser.

Som medlem får du dessutom medlemsskriften NOS, med kvartalsprogram och intressanta artiklar.

FNSiN

Föreningen
Natur och Samhälle i Norden

Föreningens adress
c/o Erik Elvers, Illerstigen 28
170 71 Solna
E-post:info@fnsin.nu
Hemsida: www.fnsin.nu
Blogg: www.fnsin.blogspot.com

Postgiro: 67 01 50-2 Medlemsavgifter och beställning av skrifter

Ansvarig utgivare:
Anders Schærström
Kometvägen 49, 183 48 Täby
08-758 30 03(b), 070-693 91 28 (mob)
Nästa NOS: januari 2007

Material till NOS skickas till:
Pia Eriksson
Vipphavrevägen 12, 178 35 Ekerö
08-560 330 27(b)
pia@erikssonkonsult.se
Manusstopp 1 december

Innehållet i NOS följer FNSiNs regler, se webben
NOS har ISSN: 0348-7970

FNSiN Funktionärer 2007

Styrelse:

Ordförande
Owe Lundin
Kummelvägen 9
181 30 Lidingö
08-7657707 (b), 0708-657709 (mob)

Vice ordförande
Soili Bisi-Ström
Fatburs Kvarngata 14
118 64 Stockholm
08-19 12 52 (b)

Sekreterare
Bo Zachrisson
Birkagatan 2
113 36 Stockholm
08-31 02 33 (b)

Kassör
Eva Innings
Folkparksv 160, 6 tr
126 39 Hägersten
08-7741253 (b)

Övriga ledamöter
Anders Schærström
Kometvägen 49
183 48 Täby
08-758 30 03 (b), 070-693 91 28 (mob)

Birgitta Traxel
Vesslevägen 40 nb
167 67 Bromma
08-25 03 35 (b)

Monica Ajne
Kritvägen 3
141 34 Huddinge
08-711 58 15

Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna
08-85 84 88(b)

Pia Eriksson
Vipphavrevägen 12
178 35 Ekerö
08-560 330 27 (b), 0703-373366 (mob)

Marie-Louise Reinius
Kristinebergs strand 27
112 52 Stockholm
08-738 05 50, 070-7362983 (mob)

Programkommité:
Björn Eriksson
Bygatan 19
171 49 Solna
08-795 64 89 (b), 08-764 99 31 (a)

Hans Weimer
Ferievägen 53
168 41 Bromma
08-37 39 52 (b)

Kaj Valtersson
Gränsholmsbacken 5
127 42 Skärholmen
08-710 18 92 (b), 08-16 23 91 (a)

Soili Bisi-Ström (se ovan)

Webansvarig:
Monica Kristensson
Sickla kanalgata 12
120 67 Stockholm
08-641 50 11(b)

Kontaktpersoner:

FNSiN - Höga kusten
Lena Hermansson
Svanö 35
872 93 Lunde
0612-303 50 (b)

FNSiN - Uppland
Sven A Nyberg
Valthornsvägen 31
752 50 Uppsala

FNSiN – Värmland
Lena Sewall
Älvrosgatan 4
654 61 Karlstad
054-18 68 75 (b)

FNSiN – Östergötland
Håkan Bley
Sköldvägen 18
616 33 Åby
011-631 69 (b), 011-19 11 25 (a)

Medlemsavgiften 2007

Fullbetalande medlem	140 kr
Ny dito efter 1/7	70 kr
Familjemedlem	35 kr

Betala till postgiro 67 01 50-2

Omslagsbild: Konditoriko i Köpenhamn
Foto: Anders Schærström
Baksida: Ballong på Rådhuspladsen
Foto: Anders Schærström

Ordföranden har ordet

Jubileum – igen!

FNSiN firade ju 30-årsjubileum för några år sedan, men på sätt och vis kan sägas att jag under sommarens resa i Finnmark begick ytterligare ett. Enligt vanligtvis vælunderrættade kællor gjorde FNSiN en expedition hit i slutet av 70-talet och när jag i somras satte føtterna på ett av FNSiN:s første resmål – Vardø – kan man säga att det var ett tidigt firande av 30-årsjubileet av den expeditionen.

Staden ær Norges - och Europas, påstår reklamen - ostligaste punkt och den enda staden i arktisk miljø. Från kajen i den charmiga byn kan man ta båt till Hornøy, dær man omsværmas av alla klassiska havsfåglar - lunne, grisslor, måsar med flera tår, trutar, labbar och skarvar. De senare har ju nuførtiden invaderat æven min hemort, Lidingø, men det kændes ændå lite særeget att be skarvarna flytta på sig så man kunde stiga i land på klippan.

FNSiN-expeditionen hade ett fågeltema, men den vetgirige FNSiN-medlemmen har även mycket annat att hämta. Strax söder om Vardö fanns centrum för häxprocesserna, ännu längre söderut (i Vadsö) ankrade Nobile upp med sitt luftskepp, västeröver går en väg genom ett otillgängligt, Kraflalavaliknande landskap till ett fiskets forna centrum - Hamningsberg - och den festsugne kan få sitt lystmäte vid den årliga Pomorfestivalen.

FNSiN:s verksamhetsidé – vi upptäcker tillsammans – kräver inte nödvändigtvis en stor grupp, även om det kan vara trevligt och givande. Det som fascinerar mig är hur väl idén fungerar och hur mycket det finns att upptäcka på egen tass. Från att bara ha varit ett namn på kartan ser jag nu fåglar, folk, fä, forntid, fiske, folkvandringar och mycket annat så snart någon nämner ordet Finnmark.

Kirkenes 2007-08-01
Owe Lundin

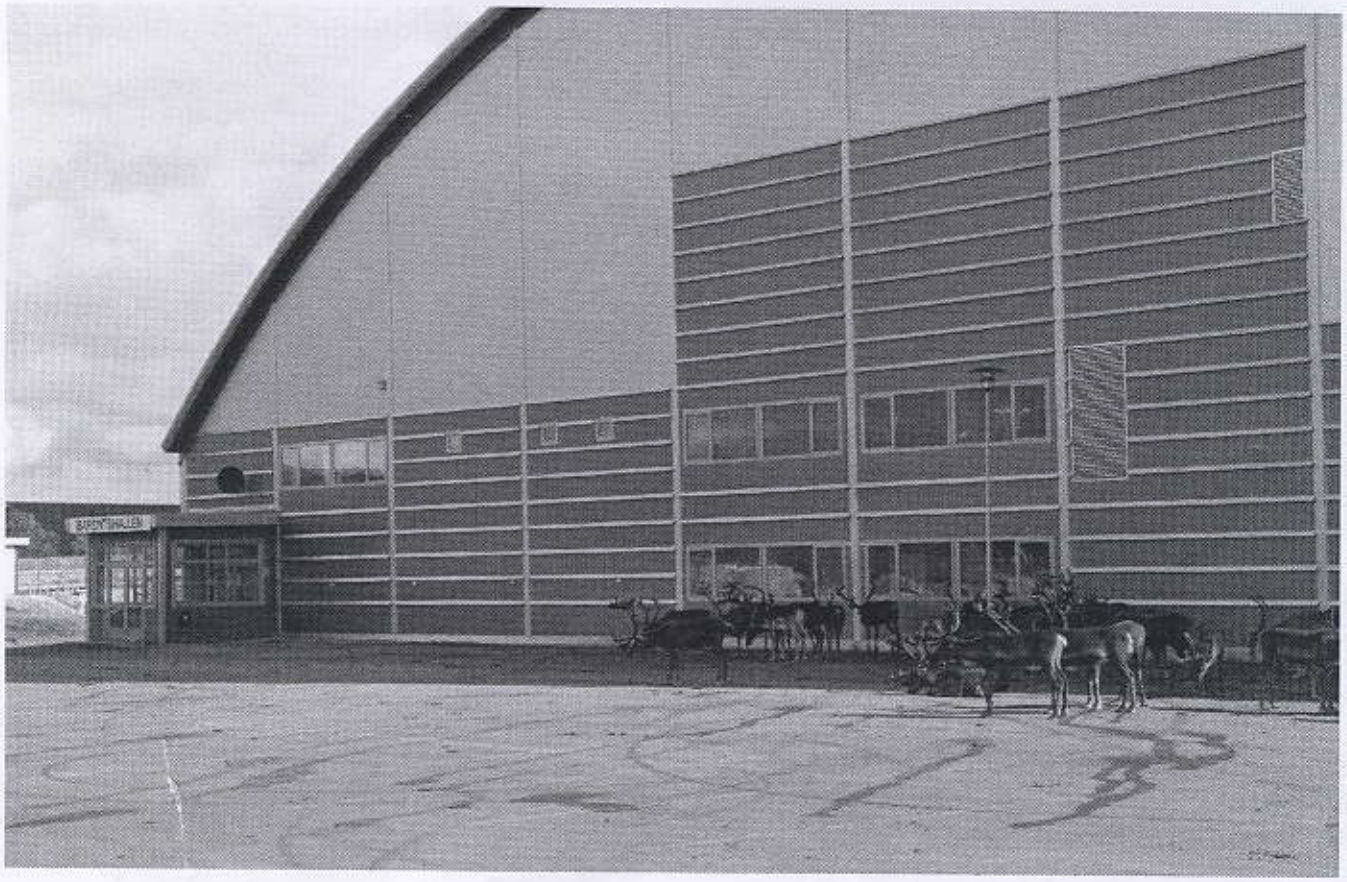

Natur och Samhälle *Foto: Owe Lundin*

Dalresan augusti 2007

Inledning
Under våren genomfördes en studiecirkel om landskapet Dal, även kallat Dalsland, med 12 deltagare. Under en augustivecka studerades sedan natur och samhälle på plats. En av cirkeldeltagarna fick tyvärr förhinder och tre hade inte tillfälle att följa alla exkursioner, men trots det levde gruppen väl upp till FNSIN:s fina motto "vi upptäcker tillsammans". Dal är ett av Sveriges minsta landskap – med sin yta 3900 km² är det större endast än Öland, Blekinge och Gotland – men trots det och ett späckat program fick vi hoppa över somt av det vi velat se, och vi skulle gärna ha tillbringat längre tid t ex i Trestiklans nationalpark.

Landskapets natur är synnerligen mångskiftande, och inrymmer bl a slättbygden i SO, det skogiga och mycket sjörika sprickdalslandskapet i NV och kustlandet vid innanhavet Vänern med 11000 öar och skär.

Resrutten var:

lö 11: Stockholm – Åmål. Lunch och vandring i Garphyttans nationalpark.
sö 12: Åmål - Baljåsen (Dals högsta punkt) – Halmens Hus i Bengtsfors – Steneby (jättegrytor) – Baldersnäs herrgårdspark – Bengtsfors
må 13: Tisselskog (hällristningar) – Fröskog kyrka – Sörknatten (bergrygg) – Yttre Bodane (kustlandskap) – Ryr (kulturlandskap, torrängsflora)
ti 14: Ödshult (Sveriges äldsta kyrkklocka) – Trestiklans nationalpark – Rölanda (gammal handelsbod, kafe) – Gesäter kyrka – Västra Bodane (gammal handelsbod) – Frändefors (Linnéminnen)
ons 15: dressincykling
tho 16: båt på Dalslands kanal till Håverud och genom akvedukten, rälsbuss tillbaka. Specialvisning av Bengtsfors Gammelgård.
fr 17: Dals Rostock – Ekholmens skiffergård – Kroppefjäll – Hjortens udde - Dalaborg (slottsruin) – Skålleruds kyrka
lö 18: Bengtsfors – Stockholm

Sammanlagd körsträcka var ca 170 mil, varav 95 t/fr Dal och 75 på delvis smala, backiga och krokiga vägar i landskapet. Vi bodde första natten i Åmål men hade sedan Bengtsfors som fast punkt.
Erik Elvers

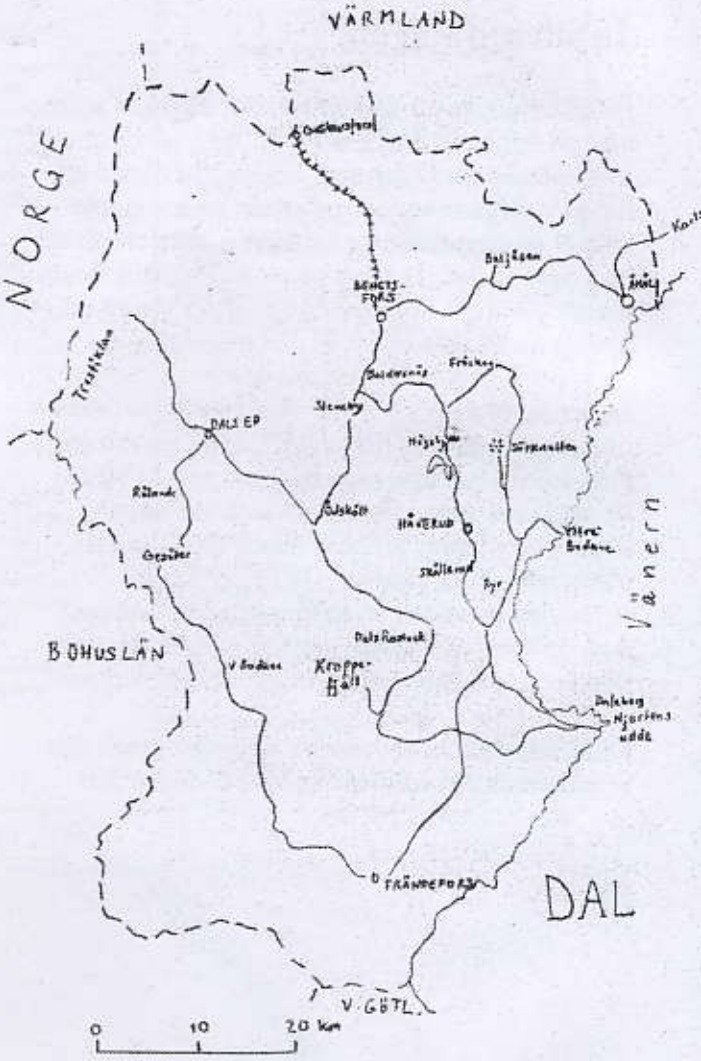

Lördag 11
Klockan 10.00 startade vi - Elisabet, Bengt, Benita och Birgitta med Erik som chaufför - från Liljeholmen i Stockholm vår färd till Åmål i Dalsland. Monica och Lars hade startat några dagar förut och skulle ansluta sig till gruppen i Åmål. Eva och Lars åkte tåg till Åmål. Anita och Gösta anslöt i Bengtsfors på söndagen.

I Eriks välbekanta minibuss kom trevliga samtal i gång och snart såg vi Salems vackra kyrka vid Bornsjön försvinna i fjärran.

Efter Örebro gjorde vi stopp för att besöka en av Sveriges äldsta nationalparker (1909), **Garphyttan**. Här ville man bevara ett gammalt odlingslandskap som präglas av frodiga blomsterängar omgivna av tät naturskog. Genom att fridlysa området skulle ängsblommorna skyddas från människor och kreatur. Ängarna skulle förbli oslagna och ännu vackrare! Följden blev att ängar och betesmarker

började växa igen. Ängs- och hagmarksväxter konkurrerades ut av granplantor och högväxande sly. På 1940-talet började man förstå att skönhetsvärdena bäst bevarades av den gamla bondekulturen. Numera hålls de äldsta åkermarkerna öppna med årlig slåtter i augusti när örterna blommat över.

Vi fortsatte färden på E18. Trafiken hade tilltagit och värmen steg allt mer. Vi kände att ett bad skulle pigga upp, så utanför Karlstad tog vi chansen att bada i Vänern.

I Åmål låg vandrarhemmet med utsikt över Vänern och intill ett järnvägsspår. Efter incheckning åt vi middag på restaurang och såg oss runt i Åmål.
Birgitta Traxel

Söndag 12
Precis klockan 9 lämnade vi vandrarhemmet i Åmål för att via flera väl utvalda utflyktsmål ta oss till Bengtsfors. Där skulle vi bo de sex kommande dagarna. (på grund av maraton i kanoting fick vi ej plats på vandrarhemmet i Bengtsfors första natten)

Vårt första mål var Dalslands högsta berg, **Baljåsen**, som är hela 302 m högt. Vädret var disigt och det hade regnat natten innan. Det var en brant och ganska svårgången väg på det hala berget, men vi stannade och fotograferade när vi gång efter annan passerade de mest vidunderliga träd. Träden

Säreget format träd på Baljåsen ***Foto:Lars Innings***

gjorde nästan knut på sig själva. Så småningom klättrade vi upp på en liten bergstopp, som såg ut att ligga högre än allt annat och vi trodde vi var vid målet. Men det visade sig vara Björndalsberget så vi fick klättra vidare. Men till slut fick vi se en skylt där det stod Baljåsen. Dessutom såg vi ett gammalt utsiktsfundament. Vi hade lyckats bestiga landskapets högsta berg. Tyvärr var det fortfarande disigt så vi kunde bara ana den fantastiska utsikten.

Nedstigningen gick en annan väg, som inte alls var brant, och snart var de flesta av oss framme vid parkeringsplatsen. Dock inte Elisabet och Lars. De hade hittat kantareller, massor av kantareller, som vi sedan festade på till middag.

Från Baljåsen gick färden till Bengtsfors, där vi efter besök i **Halmens Hus** (se nedan) åt lunch uppe på Bengtsfors högst punkt med en fantastisk utsikt över sjön Lelången och skogsklädda berg på olika avstånd.

Nästa punkt på programmet var jättegrytorna i **Steneby**. Vilka grytor! På olika nivåer i berget dök de upp den ena grytan efter den andra- alla vattenfyllda. Vi ville veta hur djupa de var, men inga tillräckligt långa käppar fanns att tillgå. Men vi kunde läsa att den största var sju meter djup. Älven, som under 800 år forsat fram här och bildat grytorna med hjälp av stenar, var nu en liten å som rann längst ner nedanför berget. På vägen mellan grytorna hittade vi både springkorn och tallört.

Efter Steneby återstod dagens sista punkt - **Baldersnäs** herrgårdspark. Parken var anlagd på 1800-talet och det lär ha funnits 240 olika trädslag under dess glansperiod. Nu var parken ganska nedgången men den låg vackert på en halvö i Laxsjön. Största intrycket av besöket gjorde faktiskt den pampiga ladugården byggd av stora stenar i olika färger. Men lite besvikna blev vi när vi på en skylt läste att korna dog i ladugården (av tuberkulos) och att den så småningom byggdes om till snickeriverkstad.

Efter besöket på Baldersnäs och bad vid Dals Långed var det dags för återfärd till Bengtsfors och incheckning på vandrarhemmet.
Eva Innings

Så stod vi där, utanför **Halmens hus**, högt uppe på Majberget, med en vidunderlig utsikt över Bengtsfors.

Anita och Gösta hade väntat något. Detta p.g.a. mig, då jag haft svårt att lämna kantarellerna på Baljåsen. Hade jag vetat, att vi skulle hitta dessa ljuvliga gula hattar varje dag hela veckan, så hade

jag väl denna dag, nöjt mig med de halmhattar jag skulle få se i Halmens hus.

Där fanns minsann inte bara hattar, utan väskor, förvaringskärl, mattor och prydnadssaker. Vad sägs om kronor, spiror, kransar och smycken?!

Dalslands relation till halm är unik. Halmens hus är Nordens enda specialmuseum över halmslöjdens historia. Där finns en permanent utställning och tillfälliga utställningar, som avlöser varandra. Just nu visas "Bärande korgar och väskor i naturmaterial" såsom pil, halm, näver, ene, bast, papper och sisal.

På slättbygden i Sverige, har förvar i halmböl varit vanligare för mjöl och gryn, än förvaring i trä.

År 1851 kom Märta-Stina Gottman, 19, år åter hem till Ärtemark, för att gifta sig. I Norge som piga, hade hon sett en sjöman göra halmhattar. Vid ett husförhör hemma, hade hennes man ingen hatt, att ta på sig. Märta-Stina gör då en halmhatt i Panamastil, som blir så beundrad, att hon får lov, att göra fler. Andra vill lära sig och socknen blir berömd, för sina "Ärtemarkshattar".

Åren 1868-1930 hade Dalsland den största utvandringen av alla landskap i Sverige. Halmflätning hjälpte säkert till att hålla svälten borta. Flätorna sys ihop med lintråd. Hatten skall vara lätt fuktig vid pressningen, som kan göras med varmt strykjärn över en träkubbe.

Handelsman Bohlin köper en symaskin från Tyskland. Maskinsydda hattar blir dyrare än handsydda.

Det hålls flätöl och värdfolket, som bjuder på mat, får behålla allt, som gästerna flätat.

I presshus (Gammelgårdens Hemb.museum) både färgas och pressas det hattar. Dra till Norge med både hattar och barn, kunde vara mer lönsamt, än att sälja till handelsmän. Man träffade "knallar", som även sålde annat och hattar kunde bytas mot varor.

I början av 1870-talet, fanns det halmhattsundervisning, på 27 platser i landet. Importen från Schweiz, England, Italien, Kina och Japan kunde minskas.

Steneby hembygdsförening startade 1929 och Stenebyskolan 1934. I dag är Stenebyskolan en av tre specialskolor med hantverksinriktning i Sverige.

Elisabet Römert beundrar halmbunt i Halmens Hus i Bengtsfors ***Foto:Bengt Nilsson***

Beda Bohlin från Ärtemark anställdes av Stenebyskolan 1935. Hon var dotter till den första handelsmannen i Ärtemark, som skaffade sig presshus och symaskin för halmhattstillverkning. År 1939 hade föreningen en beställning på 1000 Stenebyänglar. Mitten av 1940-talet tjänade slöjdarna upp till 3000 kr om året.

Beda Aronsson Galle (Beda-rummet, Gammelgården) blev under dessa år känd som en "kvinnlig döderhultare i halm". Hennes barnbarn, Veronica Galle, för på sitt eget sätt arvet vidare. Dalslands halmslöjdstradition blir mer och mer spännande. Nu odlas svedjeråg, speciellt för halmtillverkning. Fin slöjdhalm är oftast otröskad och skördad grön, innan säden mognat. Här finns så många fina saker. Alla dinglande färgglada mobiler i taket och halmbikupor som görs bara i Dalsland är något mycket speciellt.

Fylld av inspiration,vet jag inte säkert, om jag vill avstå min gamla vävstol längre. Nu drömmer jag om, att väva in halm i bomullstrasorna. Boken " Mer än en hatt" av Siv Jagerung skall jag absolut läsa.

Elisabet Römert

Måndag 13
Ofta blir man påmind om Sveriges historia när man åker runt i Dalsland. Den här dagen såg vi hällristningar, bronsåldersrösen, en 1200-tals träkyrka, bergformationer från forntiden m.m. Vi startade dagen med att fundera vad de olika figurerna på hällarna i **Högsbyn** egentligen ville berätta. Vi hittade fotsulor, otaliga skålgropar, solkors, båtar med människor och flera ormliknande figurer. Men ingen entydig förklaring fanns och det gav vår fantasi näring. Den här dagen höll man på med slåtter i markerna runt hällarna och vi beundrade kvinnans skickliga liehantering.

Så fortsatte färden till **Fröskogs kyrka**. Det var en liten röd träkyrka från början av 1700-talet med fina takmålningar av Hans Georg Schüffner föreställande Moder Evas skapelse, Syndafallet och Frälsarens död på korset. Predikstolen och altaret var gjort av bildhuggaren Nils Falk och målade av Schüffner. På kyrkogården fanns flera gamla smideskors kvar från järnbrukstiden. Vi konstaterade nöjt att kyrkan är välbevakad.

Till nästa sevärdhet körde Erik en av dessa kurviga vägar som följer landskapet backe upp och ned förbi gårdar, hagar och sjöar. Här körde vi också intill ett stenbrott innan vi nådde parkeringsplatsen vid **Sörknattens** fot. En lätt vandring med flera blåbärsstopp och branta trappvägar mot slutet förde oss upp på knattens rygg. Den vita kvartsiten lyste mellan rosa-lila ljungtuvor. Vi intog vår lunch och njöt ohejdat av den strålande utsikten. Vandringen tillbaka gjorde oss svettiga och det var ljuvligt med ett bad i den lilla sjön vid stenbrottet. Lars Innings fyndade en halv älgskalle medan vi badade!

Nästa stopp var vid **Yttre Bodane** och då hade vi kommit till Vänerkusten där vattnet svallade högt mot klipporna. Vi gick en liten slinga till Tångenudden genom vassruggar och utmed stranden, förbi ett bronsåldersröse och hittade stora blåbär men upptäckte nog inte alla 113 olika lavar som lär växa här.

En helt annan karaktär hade nästa naturreservat, Ryr. Det består av nio mindre områden på **Ryrhalvön** och Hinnön som ligger mellan Ryrsjön och Östebosjön. Vi hann bara göra botaniska examinationer i beteshagen vid början av reservatet. Allra finast är växtligheten i maj men nu fanns ändå flera örter att analysera och diskutera. Och så fick vi närkontakt med stoet Dina, 18 år, som kände sig lite ensam i hagen trots alla badande barn. Vi lämnade också henne efter ca en timme för återfärd till "hemmet" i Bengtsfors.
Benita Jansson

Tisdag 14
Ödskölt blir dagens första stopp. Både kyrka och klockstapel är täckta med spån. I klockstapeln hänger den klocka, som anses vara Sveriges äldsta i bruk varande kyrkklocka. Den har påfallande långsträckt form och sänkt inskription, vilket gör det troligt att den är gjuten på 1100-talet. Det något svåruttalade namnet Ödskölt, lär komma från det fornsvenska ordet askholt, som betyder askskog eller asklund. Genom århundradena från hednisk tid med offerlund till kristen församling har det skett en stegvis förändring från Askholt till Ödskölt.

Den vidsträckta Tingvallamossen skymtar vi då vi passerar på den fortsatta färden mot **Tresticklans Nationalpark** invid den norska gränsen. Tresticklan är södra Sveriges största sammanhängande område av orörd skogsmark. Parkens särdrag är det typiskt karga dalsländska sprickdalslandskapet. Bergryggarna och åsarna går i nord-sydlig riktning och sänkorna fylls av sjöar och myrar. Den gamla handelsvägen till den norska staden Halden går genom parken. I den urgamla tallskogen har rövare och banditer, svenska karoliner och norska motståndsmän rört sig. Nationalparken ingår i ett norsk-svenskt vargrevir med över tio vargar konstaterade i området. Inga vargar ylade i det varma vädret mitt på dagen då vi vandrade över spänger och längs stigar med frodigt blåbärsris och ljung och hällar övertäckta av mossor och lavar. I denna vildmark med flikiga sjöar och gammelskog, hördes hackspettar och mesar och storlom simmade i sjön Stora Tresticklan. Här valde vi att ta en simtur i rofylld omgivning. Vi lämnar Tresticklan med en önskan om att snart få komma tillbaka.

Gamla affären i på gården Parten i **Rölanda** har sedan 1880-talet under perioder delvis drivits som lanthandel. Nu är den varsamt restaurerad till en lanthandelsutställning, en levande dalsländsk historia i form av gamla föremål och skrönor och berättelser. Här serveras äkta Dalslandskaka med mese efter gammalt recept samt andra hembakta godsaker till nybryggt kaffe. Vi får en välförtjänt paus i avspänd samvaro. Enstaka föremål i butiken kan köpas till fyndpris.

I **Gesäters Kyrka**, som är en träkyrka med skiffertak, bevaras en sägenomspunnen madonna från 1100-1200-talets början. Hon visas vid gudstjänster och särskilda tillfällen. Vi fick nöja oss med att beskåda hennes bild. En dopfunt i täljsten från 1200-talet och gamla gravkors i smide finns i kyrkan.

I **Västra Bodane** fick vi se ännu en väl bibehållen handelsbod, som öppnat redan 1868 strax efter det

att handeln släppts fri. Vi fortsatte därifrån till **Frändefors** där Anita och Gösta berättade om Linnés besök i orten, i samband med Västgötaresan, och läste hans där av inspirerade tankar om kretsloppet i naturen.
Monica Ajne

Onsdag 15
Onsdag morgon, himlen är helgrå och vi, Benita, Erik, Monica, Lars, Eva, Lars, Elisabet och undertecknad skall **trampa dressin**. Vädret skrämmer oss inte utan förväntansfulla går vi till Bengtsfors järnvägsstation för att hyra dressiner. Enkeldressin kostar 330:- och tandem för tre personer kostar 495:-. Dressinuthyraren ger oss instruktioner hur nära vi får köra framförvarande dressin och att vi skall leda dressinen över korsande vägar. Dressiner på väg mot Gustavsfors-Årjäng har företräde, m.a.o. dressiner på väg mot Bengtsfors skall lyftas av spåret. Hela banan till Årjäng är 52 km. En lagom dagsutflykt är till Gustavsfors 24 km där det finns ett regn- och vindskydd.

När vi har satt oss på dressinerna börjar regnet. Elisabet och jag delar dressin. Jag som hela tiden trott att en dressin skall vara lättrampad får känna motsatsen. Efter 2 km börjar jag fundera på om vi skall orka trampa hela vägen till Gustavsfors. När svetten lackar som värst börjar ekipaget plötsligt rulla mycket lättare. Tänk att 2 % (2cm/m) i stigning kan göra så mycket. Elisabet tar över tramporna. Som passagerare känner jag att det regnar.

Efter 8 km passerar vi Svärdlång järnvägsstation som en gång i tiden var en militär mötesplats. Vi kommer nu fram till en större väg, lyssnar efter bilar och leder hastigt över dressinen som spårar ur och väl över vägen måste vi lyfta dressinen på spår igen. Jag sätter mig vid tramporna igen. Nu går det utför, hastigheten ökar och jag tycker att det börjar gå väl fort, men har ingen lust att bromsa efter de första jobbiga två kilometrarna. Vi passerar Silverlake camp med kanotuthyrning, kiosk och camping. Efter ytterligare någon kilometer kommer vi till Kråkviken 16 km från Bengtsfors. Här finns ett järnvägshinder från andra världskriget. Tvärs över landsvägen finns en fin badvik, som vi gärna skulle ha besökt om vädret varit bättre. Stationen avbemannades 1959 och alla byggnader revs 1980. Elisabet avlöser mig vid tramporna och jag börjar fundera på om min far gått vakt vid militärhindret. Under kriget låg min far inkallad 2-3 år i Dalsland.

Bengt Nilsson och Elisabet Römert på dressin mellan Bengtfsors och Gustavsfors ***Foto: Eva Innings***

Helt plötsligt är vi framme i Gustavsfors. Där sitter Benita och Erik under regnskyddet och ser ut som de har suttit där ett tag. Jag lyfter av och vänder dressinen och så dyker Monica och Lars upp. Oj vad det skall smaka gott att förtära vår medhavda mat. Vår matsäck borde ha varit dubbelt så stor. Fortfarande hungriga går vi till ICA-butiken och köper frukt, lite godis och en mugg kaffe.

Elisabet och jag går och tittar på stationshuset som är relativt oförändrat. Den största godskunden efter kriget var AB Stille Werner. Stationen avbemannades 1965 och all godstrafik upphörde 1975. När vi kommer tillbaka till regnskyddet igen åker Benita och Erik.

Upp på dressinen igen. Vi har 24 km att trampa innan vi är tillbaka i Bengtsfors. Efter några km träffar vi Eva och Lars som har hittat svamp i vanlig ordning. Vi vill också plocka och får ihop en del kantareller.

Nu börjar klockan bli mycket och vi får bråttom. Vi vill inte hyra dressinerna kvällspasset också (efter kl 17.00) Nästan framme i Bengtsfors får vi stanna och lyfta av dressinerna två gånger då vi möter två sällskap, troligtvis tyskar. I Bengtsfors lämnar vi tillbaka dressinerna och vandrar tillbaka till vandrarhemmet.

Att dagen varit blöt märks inte på vårt humör. Maten med kantareller smakar utmärkt. Som dessert förtärde vi de i Gustavsfors inköpta nektarinerna, extra delikata efter att ha blivit skarvskakade. Vi skrattar åt skämtet och räknar 24 km, 10 m skenlängd =2400 skakningar. Vår afton fortsatte så muntert att de som tänkte titta på TV gav upp.
Bengt Nilsson

Thorsdag 16
På morgonen inför vår resa på **Dalslands kanal** med M/S Dalslandia regnade det förskräckligt. För att ta oss till kanalfartyget stuvade vi in oss i Eriks bil och lyckades därför ta oss till fartyget tämligen torrskodda. Där fick vi goda sittplatser under tak och kunde, medan fartyget fylldes med folk, studera regnet och vattnets virvlar i dess väg genom en spygatt.

Efter avgång minskade regnet och då vi anlände till första slussen såg vi även lite sol. Både järnvägsbro och slussport stod öppna för oss så slussningen gick snabbt. Det var intressant att se hur väl fartyget manövrerades in i slussen trots att denna endast var marginellt större. Efter ytterligare 15 slussar var vi framme i ett soligt Håverud. Där fick vi tillfälle att se ytterligare ett passagerarfartyg komma över akvedukten och slussa ner till sjön Upperudshöljen nedanför Håverud. Det var imponerande att se ett ganska stort fartyg i slussen ovanför den 3 meter höga slussporten.

Efter inköp av fisk vid Håveruds rökeri fick vi promenera upp till järnvägen där rälsbussen från Köpmannebro tog oss tillbaka till Bengtsfors.

Dalsland kanal är ett mycket omfattande kanalsystem som gör att en stor del av norra Dalsland och en del av västra Värmland kan nås sjövägen. Trots att grävd kanal endast är ca en mil har kanalen över 25 mil farled. Detta då spricklandskapet har skapat långa smala sjöar om förbinds av korta forsar. Det har därför varit lätt att gräva en kort kanal med slussar bredvid forsen, utom vid Håverud där forsens smala klyfta inte gav plats för någon kanal så den måste byggas ovanför forsen som akvedukt. Kanalen hade stor betydelse då den blev färdig, men dess storhetstid varade bara ca 10 år eftersom den blev utkonkurrerad av järnvägarna. Trots detta är hela kanalsystemet med alla slussar och öppningsbara broar fortfarande i full drift men utnyttjas idag endast av fritidstrafik.
Lars Innings

Efter återkomsten till Bengtsfors fick vi en specialvisning av **Gammelgården**, ett av Sveriges största friluftsmuseer, nära vandrarhemmet och Halmens Hus. Det omfattar ca 20 byggnader. I Storstugan fanns bl a en pigkista, som pigan sov i på nätterna och arbetade vid på dagarna. "Hon hade nära till arbetet", som en av oss konstaterade. Guiden visade den icke utan stolthet, sådana är rätt ovanliga eftersom pigan även brukade begravas i den. Vi fick även se bl a ett ganska stort soldattorp, som dock nog varit trångt för knektens 14-barnsfamilj, och Bedarummet med utställning av verk av Beda Aronsson Galle.
Erik Elvers

Fredag 17
Vi började med att åka till **Dals Rostock** där det finns en modell av ett tidigare stationshus. Modellen är i skala 1:2 vilket bl a innebär att takhöjden är 1.44 m. Man kan låna nyckeln till huset, men vi nöjde oss med att beundra det från utsidan innan vi fortsatte till **Ekholmens gård** i närheten som är täckt med skifferplattor. En hel del hus på Dal har skiffertak men att även väggarna är skifferklädda är mycket ovanligt.

Sedan styrde vi på slingrande vägar kosan mot naturreservatet på **Kroppefjäll** (fjäll = utmark). Det utgör en del av fjällets vidsträckta höjdplatå, ca 200 m.ö.h, som till stor del täcks av fattigkärr som avbryts av uppstickande bergspartier. Där växer nu

tallskog, men p g a omfattande kolning och senare även svedjebruk och betesdrift var Kroppefjällsplatån till stora delar var skoglös under större delen av 1800-talet. Skogen har därför till stor del uppkommit i början av 1900-talet men utmed Svingsjöns strand finns tallar som är äldre än 200 år. Vi hann dock inte fram till den sjön där det finns både storlom och bäver, ej heller såg vi tjäder, järpe, rovfåglar eller idegran. Däremot hittade vi en död mus, alltid något, vid matsäcksplatsen ovanför en av de många små sjöarna och en hel del blåbär och kantareller.

Mer eller mindre våta återvände vi till bilen och fortsatte till **Hjortens Udde**. Denna halvö är fortsättningen på Hindens Rev som vi besökte under fjolårets Västgötaresa. På Hindens rev gick vi 4-5 km ut till spetsen, på Hjortens Udde ledde bilvägen genom ett sommarstugeområde fram till fyren nära yttersta punkten. Vinden var hård, men vi hittade en läig vik där vi badade med utsikt mot Kinnekulle på andra sidan Vänern.
Sedan var det nära till **Dalaborgs ruin**. Här uppfördes – bönderna sägs ha tvungits arbeta dag och natt med bygget – ett fäste år 1304 som dock förstördes 1434 under Engelbrektsfejden. En del murar finns kvar, och vi förstod att läget varit strategiskt bra, lättförsvarat och med enkla transportvägar över Vänern. Sex tranor kämpade i stark motvind söderut över oss.

Dagens, och resans, sista stopp blev **Skålleruds kyrka** som år 2004 utsågs till Sveriges vackraste. Med sin dopfunt från 1200-talet, 1600-talsmålningar av Erik Eriksson Grijs och träskulpturer snidade av Isak Schulström på 1760-talet är Skålleruds kyrka en upplevelse. Intrycket förhöjs av det vackra läget i sluttningen ner mot sjön Nären och de smidda järnkorsen på kyrkogården.
Erik Elvers

Danmarks första nationalpark

Danmark är på väg att få sin första nationalpark. Ja, visserligen ligger världens största nationalpark i Grönland, men själva Danmark har faktiskt inte tidigare haft någon sådan. Det är hedområdet på sanddynerna i Thy, Nordvästjylland, som först av alla skyddsvärda områden som har fått nationalparksstatus.

Varför just det området? Det fanns starka argument för att skydda själva naturen men det fanns också goda förutsättningar i form av lokalt stöd och ägandeförhållanden. Den blivande nationalparken sträcker sig från Hanstholms fyr till Agger Tange och omfattar 244 km^2 – och av dessa är hela 241 km^2 faktiskt redan fredade genom andra regler. Här finns Danmarks största sammanhängande område av klitthedar, dvs ett hedlandskap med olika slags dynbildningar, branta kalkklippor samt både kalkrika och kalkfattiga sjöar. Bland fåglarna märks sällsynta häckfåglar som tranor och grönbena. Större delen av området är statsägt, men det omfattar även privat mark.

Det fanns argument för att avsätta ett ännu större område i Thy, men också motstånd mot sådana planer. Miljöorganisationer ville inlemma en sträcka norrut till fågelreservatet Vejlerne, ett område söderut vid Limfjorden samt ytterligare ett stycke lantbruksmark i öster. I praktiken har emellertid markägare och andra intressenter fått en sorts vetorätt.

Varför har Danmark inte fått någon nationalpark tidigare? Världens äldsta nationalpark, Yellowstone, är skyddad sedan 1872. Sveriges första nationalparker inrättades 1909 (däribland Abisko, Sarek och en del av Gotska Sandön) och nationalparken på Grönland 1974. Redan på 1930-talet var det på tal att inrätta nationalparker i Danmark och en lag om naturskydd stiftades 1937 (fredningsloven). Någon nationalpark blev det emellertid inte. Jordbruket var prioriterat.

En ny impuls kom när Danmark1999 fick en uppmaning från OECD att inrätta nationalparker. Ett år senare kom ett utspel om nationalparker från socialdemokraterna (i opposition) men dåvarande miljöministern (liberala Venstre) förekom detta genom att dagen före uttala att regeringen skulle sätta igång ett förarbete om detta. Sedan dess har tio föreslagna områden blivit utredda och prövade. I slutet av juni (2007) träffade alla partier i Folketinget utom ett (Enhedslisten) ett avtal om att fortsätta en process för att inrätta flera nationalparker och den 1 juli trädde en lag om nationalparker i kraft.

Enligt en internationell definition är en nationalpark ett relativt stort område som omfattar ett eller flera ekosystem som inte påverkats väsentligt av människan, men tillämpningarna varierar. I Sverige kan regeringen efter riksdagsbeslut avsätta ett statligt ägt område som nationalpark. Naturvårdsverket föreslår och

länsstyrelserna förvaltar nationalparkerna. Enligt Danmarks pinfärska nationalparkslag kan nationalparker inrättas av miljöministern om ett område har natur- eller landskapsvärden av nationell eller internationell betydelse. Innan ministern fattar ett sådant beslut ska förutsättningarna förstås utredas och förslaget remissbehandlas av berörda parter. För varje nationalpark ska det upprättas en fond som främst består av statliga anslag kompletterade med kommunala medel, men som även ska kunna ta emot frivilliga tillskott i form av arv, gåvor och andra bidrag.

Ytterligare fyra områden ligger bra till för att bli nationalparker. Skjern Å, Mols Bjerge, Kongernes Nordsjælland och Vadehavet är de områden som närmast står i tur. De finns med på listan över prioriterade områden som utredningsgruppen har föreslagit. Två av dem kan redan i år bli landets andra och tredje nationalparker. Gemensamt för områdena är att de har både kultur- och naturvärden, vilket för tankarna till den svenska nationalstadsparken. Kongernes Nordsjælland är ett biologiskt rikt lövskogsområde som flera kungar har haft ett gott öga till. Backlandskapet Mols Bjerge i östra Jylland är geologiskt intressant men innehåller också fina gamla herrgårds- och bymiljöer. I Skjern Å lever uttrar och en hotad laxart men det finns också skyddsvärda historiska lämningar. Mest känt utanför Danmark är kanske Vadehavet – det flacka kust- och tidvattenlandskap som sträcker sig från Blåvandshuk utanför Esbjerg till Helder i Nederländerna. Detta är i hög grad ornitologiskt intressant men i området finns också sjöfarts- och fiskerimuseum samt ett "sälarium" där man kan se gråsälar och knubbsälar på nära håll.

Dessutom anses ett mindre område, Lille Vildmose, ha enastående naturvärden, särskilt en högmosse, men eftersom området är litet och det finns särskilda planer på att restaurera och skydda just högmossen, så ligger det längre bak i fältet av nationalparkskandidater. Danska avdelningen av Världsnaturfonden vill föra in Læsø i diskussionerna och den 27 september ska invånarna på ön delta i en vägledande folkomröstning.

Beslutet om fler nationalparker ska fattas i december, men diskussionerna om det danska naturskyddet lär gå vidare.

Mera information
http://www.skovognatur.dk/Ud/Oplev/Nationalparker/ (Skov- og Naturstyrelsen)
www.iucn.org (The World Conservation Union)
www.dn.dk (Danmarks Naturfredningsforening)
www.wwf.dk (Världsnaturfonden, Danmark)

Böcker

Bokrecension

Mari Jungstedt: I denna ljuva sommartid
(kriminalroman, utkom 2007, Bonniers Förlag)

Författarinnan Mari Jungstedt har kommit med sin femte bok, som liksom de tidigare tilldrar sig på Gotland. Det är en kriminalroman av den nu gängse typen, alltså inte en pusseldeckare utan skildring av polisers och reportrars arbete och delvis trassliga hemförhållanden. Det som är speciellt med den här, och som ger den en extra knorr för FNSiN-medlemmar, är att en mindre del av handlingen är förlagd till Gotska Sandön - både de aktuella händelserna och deras kopplingar tjugu år tillbaka. Författarinnan har varit på Sandön och rekat, men vän av ordning lägger märke till ett par missar: Sandöbåten 1985 sägs ha varit vit men det var ju då inte samma båt som nu utan den färggladare Hyna, och mera förvånande sägs man från Båthuset gå de 300 (!) metrarna upp till lägerplatsen på träplankor (!). Man kan också undra hur sannolikt det är att den kvinnliga polisen efter en vandring, låt vara med tidig start, till ryska kanonerna via Kapellet och Las Palmas, en halvtimmes rast på Säludden (abbans) och bad i Franska Bukten skulle hinna med båten tillbaka till Fårösund. Men trots sådana detaljanmärkningar och en något halsbrytande intrig var det roligt att läsa om Sandön på detta sätt!
Erik Elvers

FNSiN bokpriser

	normal	medlem
De goda ogräsen	100	75
Estland	90	65
G Sandön	110	85
Island 77	25	15
Kall ökensand	100	60
Tyresta	20	10
Ekoparken	350	220

Porto tillkommer

Beställ genom Eva Innings, Folkparksvägen 160, 6 tr, 126 39 Hägersten. Tfn: 08-774 12 53.
E-post: eva.innings@ownit.nu

Härk du, vaja du

"Hur ska du ha´t?". Han var på väg nedåt, jag uppåt och det fanns inte plats för oss bägge. "Märkligt att folk inte vet vad vägarna är till för. Nå, tänker du flytta på dig, eller? Du ser väl att det är många mödrar med barn här, som behöver komma fram". Rentjuren stirrade mig stint i ögonen – han ansåg sig ha större flock än jag (vilket var sant) och större horn än jag (vilket dessvärre också var sant). Det fanns alltså ingen tvekan vem som borde flytta sig. Jag öppnade artigt sidorutan för att be om fri lejd, han sänkte kronan och vred den, liksom måttande: "hmmm, 15 graders vinkel, får man in hornen nu tro?". Efter moget övervägande beslöt han att turister var ohjälpligt obildbara och sällade sig till vägrenen (!).

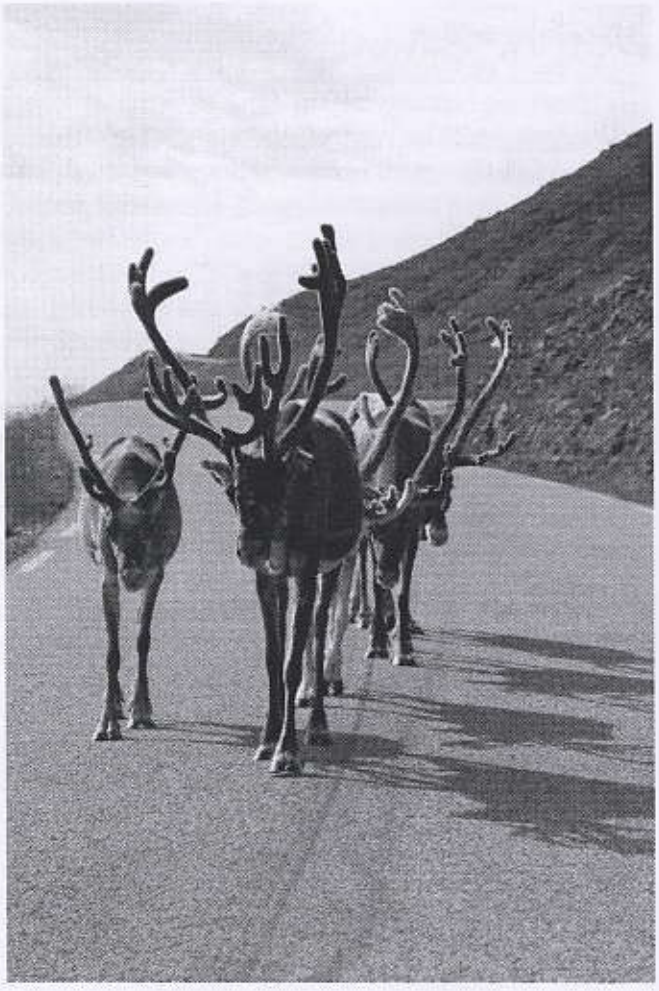

Renar på väg ***Foto: Owe Lundin***

Vi – jag och min hustru Birgitta – var på väg genom Finnmark. Renarna var oräkneliga och det var mer regel än undantag att de befann sig på vägen, men just denna ren mötte vi på väg från Honningsvåg mot Nordkap. Vi hade lagt upp en rutt så att vi från Karesuando tog oss runt Finnmark medsols. Hela Norge präglas ju av de djupa fjordarna och inlandet är glesbebyggt. Vägen från Alta i väster till Kirkenes i öster påminner mest om någon slags 3D-återgivning av börskurvorna nuförtiden.

Vid midnatt den 31 juli satt vi och väntade på att midnattssolen skulle titta fram bakom ett berg. Kl 00.30 rullade ett mäktigt rött klot fram runt klippan och parkerade sig för ett ögonblick mellan kanten på denna och en djävulshornsliknande topp, som genom en naturens nyck var det enda som återstod då omgivande mjuka bergarter genom tiderna eroderats bort. Där låg den en stund, liksom vaggad av de omgivande klippväggarnas jättehänder, innan den sakta rundade hornet och vandrade vidare runt horisonten.

Fåglar

I kommunen Nordkapp ligger längre västerut det genuina fiskeläget Gjaesvaer, där vi embarkerade en båt som skulle föra oss till Stappan. De två öarna är naturreservat och landstigning förbjuden, så vår skeppare tuffade långsamt runt. Det kändes som att befinna sig mitt i en myggsvärm. Lunnefåglar, måsar, grisslor och tordmular skyndade, obekymrade om oss omkringskvalpande turister, förbi i en aldrig sinande ström fram och tillbaka över, bredvid eller under (när någon ansåg att läckerheter gömde sig under båten) oss. Vissa arter hade tydliga revir: de tretåiga måsarna täckte en klippa, skarvarna satt vid vattenbrynet snett under och lunnefåglarna, som vanligt med sina bon nedgrävda runt om i sluttningarna, utgjorde huvudparten av "myggsvärmen". Rätt som det var utbröt oro i måskolonin då en havsörn roade sig med att lågsniffa över dem. Jaktflyget – en handfull måsar - lyfte omedelbart och resten av kolonin var på vingar bara några sekunder senare. Ett kollektivt skriande, indignerat över oförskämdheten, fyllde luften medan havsörnen lugnt gled vidare på sina breda vingar några meter över marken, förmodligen nöjd över att ha retats med måsarna. Eller missnöjd över att vakterna var så alerta. Likt stora snöflingor singlade kolonin sakta ner igen och snart var lugnet återställt. Jag försökte räkna örnarna men tappade räkningen vid 20 (samtidigt i luften). Plus de två som satt på en klippa vid vattnet och lugnt stirrade tillbaks på oss utan att låta sig störas i lunchrasten.

Vi rundade en udde och kunde hälsa på havssulorna, vilka liksom måsarna hade en alldeles egen klippa. Där kunde man se ett par hundra av dessa eleganta flygare i sina hem på uddens av naturen skapade hyllor. Klippan var inte särskilt brant, snarare påminnande om en amfiteater (fast liksom konvex). Fullsatt. Ständigt kiv om vems plats som var vems men lika mycket socialt umgänge, både genom prat och fysisk beröring med näbbarna.

Nästa skådningsplats var Hornöya utanför Vardö. Första försöket misslyckades. Skepparen hade egentligen inte tänkt gå ut – sjön var för grov – men eftersom det var enda dagen på året då fyren har öppet och man har servering där lät han sig övertalas. När vi nådde den lilla pontonbryggan – som snarast kan liknas vid en badbrygga på några tomma oljefat – konstaterade vi att den mer påminde om ett flöte i den häftiga sjögången och han beslöt att vända hem igen. Så det blev mässfall på "fyrens dag", men vi fick en trevlig pratstund med den tappra kvartett som skulle ha svarat för serveringen. Nästa dag var sjöhävningen måttlig och badbryggan stilla. Försiktigt fick man be skarvarna, som hade förlagt sin fiskeplats till klipphällen vid bryggan denna dag, maka på sig. När de motvilligt lämnat en meterbred öppning följde vi stigen upp mot fyren. Eftersom stigen gick rakt under fågelberget var det även här en slags svärm, men med större fåglar. 100-tals fåglar var i luften samtidigt, på väg till eller från boet. En flygledares mardröm. Uppe i skrevorna häckade tretåig mås, skarvar, lunnar och grisslor. Uppe i luften seglade labbar omkring och spanade efter något bra byte de kunde röva. Marken var vitfläckig av träck och vi fällde för säkerhets skull upp jackhuvorna.

Från treriksröse till treriksröse

Pasvikdalen är till större delen nationalpark och samtidigt gränslinje mellan Ryssland och Norge. Turistreklamen talade om en unik fauna - dels ett ovanligt rikt fågelliv och dels Norges största björnstam. Det rika fågellivet var svårflörtat, men till sist fick vi kontakt med en representant för den lokala fågelföreningen. Han berättade att det fanns ett (1) fågeltorn och var men sade samtidigt att det inte är mycket att se förrän senare i höst. Vi började få ont om tid och prioriterade då bort fåglarna i Pasvikdalen.

Den andra delen av faunan, björnarna, är ju inte något man springer omkring i skogen och letar efter. Men för att ta sig till 3riksröset krävs en 5 km lång skogspromenad. Om man tar vägen från Kirkenes upp utefter Pasvikdalen kommer man efter c:a 7 mil till en liten knappt farbar väg som fortsätter in i skogen. En skumpig timme senare slutade den vid en glänta, som tjänade som parkering. Vi klev ur, bytte till stövlar och började ta fram packningen då ett märkligt motorljud hördes i skogen. Fram ur snåren kommer en norsk soldat på fyrhjuling och nu upptäcker vi att gläntan faktiskt sträcker sig ända fram till ett mäktigt vakttorn någon kilometer bort. Han frågade vänligt om vi kunde reglerna för besök av 3riksröset, vi svarade "javisst" och han drog dem tålmodigt ändå. Med betoning på det viktigaste: "det är vid vite förbjudet att gå runt röset". Märkligt, men vi hade vare sig råd eller tid att utröna vad som skulle hända (vi hade hört en del vilda historier), lovade därför att uppföra oss och vandrade därefter iväg under ivrigt samtalande och klampande - det var ju trots allt björnrikt område. Turistbyråns information var knappast lugnande: "det är ovanligt mycket björnar i år, men än har ingen vandrare blivit attackerad". Hälften av vandringen gick rakt över myrmark, så det var långa kilometrar. Sammanbundna stockar, förmodligen avsedda som underlag för 4-hjulingar, bildade något slags fast underlag i vattenytan, men man visste aldrig förrän efteråt hur långt de sjönk när man satte fötterna på dem. Äntligen. Sisådär 300 m framför oss ser vi till sist ett hyfsat stenkummel uppe på krönet av backen framför oss. Det måste vara 3riksröset. När vi har något tiotal meter kvar lösgör sig några kamouflageklädda individer ur skogen. Det är två norska soldater, beväpnad med k-pist och med uppgift att bevaka röset. Sätter man foten på fel (dvs. rysk) sida så blir det inte kul. Då kränker man nämligen Schengengränsen och belönas med dryga böter samt en obekväm natt i arresten. Vi nöjde oss med att hålla fötterna i Norge och Finland och återvände därefter till basen, dvs. vårt rum på nationalparkscentret Bioforsk, utan att vare sig sett eller hört någon björn. Nästa morgon var förstasidesnyheten i tidningen att en slagbjörn skjutits.

På hemväg från Nordnorge passade vi på att besöka även det nordiska treriksröset, som var betydligt fredligare. Vi följde en lätt vandringsled i strålande solsken och nådde så småningom röset, som ligger i kanten av en sjö. Här var det inga vakter. Tvärtom är spänger utlagda för att man ska kunna gå runt röset.

Owe Lundin

I nästa nummer:

Vardö, pomorerna, häxorna och smådjävlarna Kvenerna

? ? ? ? ? ? ? HUR GICK DET ? ? ? ? ? ? ?

Resa till Gotska Sandön den 10-12 augusti
Regnet hängde i luften när Anders, Eva och Unn gick ombord på MS Gotska Sandön en fredagsmorgon i början av augusti. När vi kommit ut på öppet vatten vidarebefordrade Anders flaskposten som föreningen hittade på Gotska Sandön vid besöket i maj. Efter en lugn överfärd gick vi iland vid Las Palmas på öns ostkust och fick en uppfriskande och solig barfotavandring längs strandkanten fram till Fyrbyn.

På eftermiddagen besökte vi Kapellänget där stora amiralfjärilar vimlade omkring oss, och strövade sedan genom skogen fram mot västra stranden. Vi tog ett första dopp i det härliga 20-gradiga och klara vattnet och möttes sedan av kritiskt granskande blickar från alla måsfåglar vid Bredsands udde när vi vandrade förbi dem.

Lördagen bjöd på sol och värme så vi packade ryggsäckarna med badkläder och matsäck för en hel dags vandring. Första etappen gick genom skogen till Gamla gården och kyrkogården och till sist Hamnudden. Backglim, solvända och axveronika blommade på ängen där vi åt vår lunch.

Vi fyllde på våra vattenflaskor vid Nymans och begav oss tvärs över ön i riktning mot Säludden. Här och var lyste det gult av små kantareller vid vägkanten och tallört nästan trängdes i mossan inne i skogen. Vi kom fram till Tomtebo och sälutkikstallen och fortsatte fram till gränsen för sälskyddsområdet.

Och så såg vi sälarna komma in, en efter en, och lägga sig till rätta på stenarna samtidigt som de ropade eller sjöng till varandra. Några fortsatte att simma runt och göra trevliga vattenkonster. Det var en fulländad upplevelse att se och höra dem. Sammanlagt var det tolv stycken och de försökte samsas om utrymmet på stenarna med ett stort antal skarvar. Sälarna hade de yttersta stenarna på udden och skarvarna satt parkerade innanför och vi undrade hur sällskapet skulle komma överens resten av kvällen.

Åskan mullrade på långt håll när vi vände hemåt och det var kvavt i luften. Vi svalkade oss i vattnet vid västra stranden igen. Och så, när vi började med middagsbestyren, bröt ovädret ut. Regnet vräkte ner och blixtarna nästan korsade varandra i luften! Vi tillbringade kvällen i matsalshyddan och letade oss sedan fram till tälten med hjälp av ficklamporna.

Vi hade pratat om att lokalisera något backglimsbestånd nära lägerplatsen för att få uppleva hur den öppnade sin krona på natten och spred sin nattglimsdoft, men vädret ville annorlunda. Backglimmen låg nog sönderregnad och tryckte, och själv var man glad för sitt tält som åtminstone var torrt på insidan.

På söndagsmorgonen sken solen igen och vi tog en promenad till Schipkapasset och Höga åsen. Ett korppar bevakade oss från talltopparna när vi gick tillbaka genom skogen. Mörka moln började torna upp sig på himlen så vi packade snabbt ihop vårt bagage inför hemfärden och dukade upp resterande proviant till en buffélunch med smörstekta kantareller som förrätt. Ett sista dopp och ett besök i det välordnade museet avslutade den alltför korta vistelsen på ön.
Eva Pettersson och Unn Hellsten

Kräftor på Runmarö den 18 augusti
Sensommar med FNSiN – det betyder kräftor, båtfärd och vandring i Stockholms skärgård. Den här gången var vi 6 som ordnade knytis med traditionella kräftor och numera lika traditionell fruktsallad hos Kaj på Runmarö. Skymningen föll mjukt över den avspända gemenskapen och myriader av stjärnor gnistrade när vi så småningom gick till vila. Solen sken över badviken på morgonen och så småningom gav vi oss ut med båten. Efter någon timmes färd längs Runmarös kust nådde vi Nore där vi landsteg, gick förbi ett av Strindbergs många sommarvisten och sökte oss fram till fram till det vackra hemlighetsfulla Nore träsk.
Anders Schærström

Linnéträdgården i Uppsala och Linnés Hammarby, lördagen den 25 augusti
En stor grupp, 16 personer, deltog i utflykten till Uppsala. Förmiddagen tillbringades i Linnéträdgården, därefter en trivsam lunch på Ofvandals konditori och dagen avslutades med en guidad rundvandring på Linnés vackra gård, Hammarby. En mycket trevlig och lärorik dag.
ClaesGöran Ström

Solrosor i Linnéträdgården Foto: ClaesGöran Ström

Ljusterö den 1 september

"Vi upptäcker tillsammans" lyder föreningens träffande motto och vi levde ganska väl upp till det, då sju medlemmar följde Erik på rekognoscering för en kommande vårexkursion. Det vi upptäckte var Ljusterö, särskilt naturreservatet på östra Lagnö. Just när sommaren verkade ha tappat sugen fick vi i början av september en gudabenådad sensommarlördag i skärgårdsidyllen, när grönskan fått ett gyllene skimmer. Gräshoppor, sländor, grodor och skalbaggar visade att än fanns det liv och hopp. En vandring i lättgången terräng ledde oss till släta klippor i solen, precis lagom för picknick. Naturens detaljer inbjöd vissa deltagare till flitigt fotograferande, men endast två av oss använde medförda badsaker. På vägen tillbaka passade vi på att upptäcka det välbevarade Wira Bruk, där museet dessvärre var stängt men kaféet var öppet, liksom smedjorna och en utställning av vackert men dyrt järnsmide.
Anders Schærström

Runstensborstning den 3 sept

Mörka moln täckte himlen, och en blixt flammade till över Vasastan strax innan borstningen skulle börja. Trots det hotande vädret infann sig dock fyra medlemmar vid Karlbergs Slott där FNSiN:s fina sten står i parken. Stenen och fundamentet rengjordes varligt, texten lästes och avslutningsvis hurrades för stenen och de församlade.
Erik Elvers

Stadsmuseet – fototutställning den 6 sept

Tre personer hade förmånen att besöka Herbert Lindgrens utställning av foton från 1960-talet. Bilderna var, enligt min mening, mästerliga svart-vita foton, som var fotograferade från olika infallsvinklar. Bilderna dokumenterade Stockholm under 1960-talet. "Han söker stadens grafiska mönster bland gatsten, räls ledningsnät, rivningsfasader och då pågående nybyggen." Det var en intressant jämförelse mellan då och nu.

Enligt info har Herbert Lindgren arbetat som grafisk formgivare på Bonniers förlag under mer än 30 år. Han räknas till en av landets absolut främsta bokbandskonstnärer. Dessutom var Herbert Lindgren en hängiven fotograf. Han efterlämnade ca 2000 negativ som skänktes till museet 1994. Ett 40-tal av dem visades på utställningen.
Torsten Andersson

Brev från La Palma

Klippdassar

Kommentar till omslagsbilden till NOS nr 1 i år. Baksidestexten säger: Hyrax i Sydafrika. Hyrax? Det är en klippdass!

Känd bl a från Bibeln. Där står:
Ordförklaringar.
Klippdassar: Ett i bergsklyftor levande djursläkte, något större än kaninen. I Ords. 30:26 prisas de för sin klokhet.

Ordspråksboken, 30 kap.
Detta är Agurs, Jakobs sons, ord och utsaga. Så talade den mannen till Itiel – till Itiel och Ukal.
29. Klippdassarna äro ett folk med ringa kraft, men i klippan bygga de sig hus;

Psaltaren, Lovsång till världens skapare.
104:18 Stenbockarna hava fått de höga bergen, klyftorna äro klippdassarnas tillflykt.

3 Mos. 11: Rena och orena djur.
Och HERREN talade till Mose och Aron och sade till dem:

2. Talen till Israels barn och sägen: Dessa äro de djur , som I fån äta bland alla fyrfotadjur på jorden:

3. alla de fyrfotadjur, som hava klövar och hava dem helkluvna och som idissla, dem fån I äta.

4. Men dessa skolen I icke äta av de idisslande djuren och dem som hava klövar: kamelen, ty han idisslar väl, men har icke klövar, han ska gälla för eder såsom oren; klippdassen, ty han idisslar väl,

5. men har icke klövar, han skall gälla för eder såsom oren; &c.

Klippdassen är alltså inte koscher och får inte ätas av judar.

Nordisk familjebok, 2 uppl., ger följande information:
Klippdassar, se Hyracoidea
Hyracoidea 1. *Lammungia*, Klippdassar, en däggdjursordning, hvilken förnämligast på grund av exremiteternas byggnad måste anses som en af de ursprungligaste och på samma gånd de mest afvikande bland alla lefvande hofdjur. Deras litenhet, de korta öronen, den förkrympta svansen, deras rörelser m.m. gifva dem större yttre likhet med vissa gnagare, till hvilken ordning de ock tidigare förts, än med något nu lefvande hofdjur. De afvika ock från flertalet bland de senare därigenom, att de öfre framständerna ha öppen rot och äro ständigt växande, blott *en* sådan finnes å hvardera sidan; kindtänderna närma sig hos somliga arter dem hos noshörningen, hos andra dem hos det utdöda hofdjurssläktet *Palaeotherium*. Den främre extremitetens fyra tår bära ej några egentliga hofvar, utan breda, halvmånformigt böjda naglar; detsamma gäller om bakfotens två yttre tår, medan den tredje, som är rörlig, har en egendomligt krökt, skarp nagel, som antagligen användes till att hålla pälsen ren från ohyra. Klippdassarna äro hälgångare; fotsulans beskaffenhet möjliggör, att den verkar som en sugskifva, så att djuret förmår klättra uppför nästan lodräta klippväggar… Klippdassarna föda 2-3 ungar åt gången.

Familjen omfattar blott ett nu lefvande släkte (*Hyrax, Euhyrax* 1. *Procavia*) med omkr. 15 arter, förekommande i Afrika, Syrien, Arabien och Palestina. De bebo i stora kolonier torra klipptrakter; en individ är utställd som vakt för att vid annalkande fara varsko sällskapet, som då snabbt drar sig tillbaka i klipphålorna. De klättra ej allenast å klippor, utan ock å träd; några arter hålla till uteslutande i träd och ha sina gömställen i trädhålor. Deras föda är uteslutande vegetabilisk. Deras kött, som smakar som kaninkött, förtäres i Arabien och Sydafrika. Bland hithörande arter må nämnas acschkokon *Hyrax abyssinicus*, från Abessinien, som blir 25-30 cm lång, och den i Sydafrika förekommande damanen 1. dassien, *H. Capensis*.

Svensk uppslagsbok, andra uppl:
Tillägger att klippdassen närmast ansluter sig till elefanter och sjökor. Vidare: K., som uppvisa många primitiva drag, äro halvstora former med långstäckt klumpig kropp, kort hals, stort huvud, kluven överläpp och små öron. Svansen är mycket kort, pälsen yvig;… Ordn., som uppträdde under oligocen och hade sin blomstringstid under miocen, omfattar ett släckte, *Procavia(Hyrax)* med ett fåtal arter. Av dessa äro dem redan i Bibeln omtalade *P. Syriaca* från Syrien och Arabien och *P. Capensis* från Sydafrika mest kända.

Muminpappan ger en mer personlig beskrivning av djuret i sina memoarer:
Klippdassen är en sällskaplig varelse som avskyr ensamhet. Under flodens botten gräver han kanaler med hörntänderna och bildar därnere rätt så trevliga samhällen. Klippdassen är försedd med sugfötter och efterlämnar lätt klibbiga spår, varför han, helt felaktigt, av somliga kallas klibbdass eller klibbtass.

För det mesta är han snäll men han kan omöjligt låta bli att gnaga och bita i allt han ser, i synnerhet om han aldrig har sett det förut. Klippdassen har dessutom en tråkig egenskap; det händer att han biter av en näsa om han tycker att den är för stor. – vidare anför pappan att deras läte är dämpat och dovt och tycks komma ur ett plåtrör, och de älskar uppfostrande lekar. (Dock bör vi hålla i minnet vad han skriver i förordet till sina memoarer: Mitt en gång goda minne har visserligen blivit lite dimmigt. Men med undantag för några små överdrifter och förväxlingar som säkert bara höjer lokalfärg och eldighet skall den här självbiografin bli fullständigt sanningsenlig.)

I den nya bibelöversättningen kallas djuret klippgrävling. En försämring, eftersom djuret inte alls är släkt med grävlingen. Min spanska bibel kallar den el conejo, kaninen, och den engelska the coney, vilket Diccionario Moderno Langenscheidt översätter till el conejo igen. Av en god vän fick jag låna en tysk bibel från 1907. Där står det också Kaninchen. Men klippdassen är inte en kanin, och den har faktiskt ett eget namn. Bibelns klippdass är en aschoko, Fridas en daman eller dassi, om vi får tro Nordisk Familjebok.

Det vore roligt att veta lite med om omständigheterna kring Fridas foto. Kan du inte vara snäll och skriva om detta till NOS?
Ingegerd Hosinsky

Omständigheterna kring fotot av klippdassen

Fotot på klippdassen togs på en parkeringsplats vid vägkanten, där vi stannat för att titta på utsikten över havet och spana efter delfiner. Djuren var tama och var bara en meter från oss. Just dessa klippdassar verkade vana vid folk. Vi såg dem första gången på Godahoppsudden och senare även vid Taffelberget. Dessa klippdassar var mer skygga. De bodde under stora stenar eller klippblock och hade gångar och åt olika håll. Första gången vi såg dem på Godahoppsudden trodde vi först att det var kaniner, men när vi kom närmare såg vi att det var ett djur som vi aldrig sett tidigare. Vi hittade till slut en bild av djuret på ett kort i en affär och på det stod det hyrax.
Pia Eriksson

PROGRAM HÖSTEN/VINTERN 2007

Skånska Resan – i Linnés spår

Studiecirkel i höst och vinter – eventuellt en exkursion nästa år.
Start Måndagen den 15 oktober, kl 18.00
Lokal: Café Baltzar, Baltzar von Platens gata 11
I förra numret av NOS presenterade vi en idé om att ta upp ännu ett landskapstema och anknyta det till Linné-jubileet. "Skånska resan" som Linné gjorde 1749 är en imponerande inventering av ett landskap. Låt oss ta den som utgångspunkt för att se vad som har hänt under de drygt 250 år som har gått. Finns något kvar av det Skåne som Linné såg? Hur ser det ut i dag med växt- och djurliv, näringsliv och folkliv? I en studiecirkel ska alla bidra, så vi delar upp ämnet mellan oss – fåglar, annat djurliv, växter, jordbruk osv.
Vi håller sex sammankomster och börjar den 15 oktober. Sedan bestämmer vi tider tillsammans – mycket pekar på att det blir onsdagar.

Hör av dig snarast om du vill vara med. Anmälan till Anders Schaerström, 08-758 30 03; 070-693 91 28; anders.schaerstrom@telia.com
Studiecirkeln genomförs i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan – Kungsholmen Norrmalm.

Sortera mera – Ja, men hur då?

Måndagen den 22 oktober, kl 18.30
Lokal: Café Baltzar, Baltzar von Platens gata 11
Är du en av alla oss som gärna vill bidra till återvinningen genom att sortera avfallet ordentligt men inte alltid vet var du ska lägga det ena eller det andra? Var går gränsen mellan hårdplast och mjukplast? Är det riktigt att man ska riva bort fönstren på fönsterkuverten innan man lägger papperet till återvinning? Och folien på vinflaskan? Vad är det egentligen för material i det där burklocket – plast, metall eller …? Vad gör man av utslitna textilier?

Eva Innings har i flera år varit miljöombud på sin arbetsplats – på ett apotek, där man som bekant också tar emot gamla mediciner. I kväll hjälper hon oss att bli bättre på att sortera – för en bättre livsmiljö. Eva förklarar, vi frågar och diskuterar. Ta gärna med något exempel på avfall som du undrar över.
Eva Innings, tfn: 08-774 12 53; 070-491 67 14.
E-post: eva.innings@ownit.nu

Naturkatastrofer eller kulturkatastrofer? Geografiska och geologiska perspektiv på samhällets sårbarhet

Tisdagen den 30 oktober, klockan 19.00
Hartwickska huset, St Paulsgatan 39C. T-bana Mariatorget. (Fika säljs från klockan 18.30)

Vi fortsätter vår serie om annorlunda geologiska vinklingar. Hur säker är marken vi bor på? Är naturkatastrofer något som mest händer i andra världsdelar, något som vi i Norden är förskonade från? Islänningarna lever visserligen med vulkanismen inpå knutarna, men annars har vi väl ett stabilt urberg i Norden? Jordskalv är ovanliga här, men de förekommer. Jordskred och ras, däremot, har flera gånger dragit iväg med hus och broar i Sverige och det kan bli vanligare om nederbörden ökar. Och vad händer med låglänta sydsvenska, danska och finländska kusttrakter om global uppvärmning medför att havsytan stiger? Vad händer med Grönland om isen smälter? Har naturkatastroferna blivit fler och värre på senare år eller är det inbillning? Hur mycket beror på ingrepp som människan har gjort i berggrund, landskap och klimat? Vilka är riskerna och vad kan vi göra åt dem?

Anders Fridfeldt från naturgeografiska institutionen vid Stockholms universitet reder ut sammanhangen åt oss med exempel från hela världen men fokus på Norden.
Samarrangemang med Stockholms Amatörgeologiska sällskap (SAGS).

Föranmälan är inte nödvändig, men av praktiska skäl (fika-planering) får du gärna höra av dig i förväg om du tänker komma.
Kontaktperson: Anders Schærström, anders.schaerstrom@telia.com; 08-758 30 03.

Grottor och grottkrypning - en introduktion

Måndagen den 12 november, kl 18.30
Lokal: Café Baltzar, Baltzar von Platens gata 11
Våra medlemmar Rune Magnusson och Henrik Hansson, som även är medlemmar i Stockholms Grottklubb berättar om den undre världen. Grottor runt om i världen är ett av de få ännu inte helt utforskade områdena på jorden. Föredraget ger en översikt om grottor som naturfenomen samt grottkrypning som sport och rekreation. Med intressanta bilder får vi insikt i hur grottor bildas, var det finns grottor i Sverige och vilken utrustning man behöver för att utforska olika typer av grottor. Vi får också veta mer om grottor i världen utanför Sverige såsom lavagrottor, kalkstensgrottor och isgrottor. Vidare ges information om världens största grotta, världens djupaste grotta samt grottliv och grottkultur. Vi får också veta mer om de organisationer: som organiserar grottutflykter i Sverige; Stockholms Grottklubb (och andra lokala klubbar) samt riksorganisationen Sveriges Speleologförbund. Välkomna till ett fördrag med djupt innehåll!
Kontaktperson: Anders Schærström, anders.schaerstrom@telia.com; 08-758 30 03, 070-693 91 28

Senhöstvandring på Lovön

Söndag 18 november kl 10.30
Vi tar buss 323, som går från Brommaplan kl 10.35, till Rörby på Lovön. Därifrån går vi mestadels på småvägar och stigar 10 -15 km på NV delen av Lovön. Delvis torde vi följa Lovö Fornstig. Lunch och kafferast ute. Kläder efter väder.
Anmälan till Erik Elvers, tfn 08-858488, e-mäle e.elvers@bredband.net, senast fredag 16 november.

Höstmöte

Måndagen den 26 november, kl 18.00
Lokal: Café Baltzar, Baltzar von Platens gata 11
Medlemmarna i Föreningen Natur och Samhälle i Norden kallas härmed till ordinarie höstmöte på ovan angivna tid och plats.

Dagordning

1. Val av mötesordförande, mötessekreterare och två justerare
2. Fastställande av röstlängd
3. Mötets behöriga utlysande
4. Fastställande av dagordningen
5. Protokoll från föregående allmänna möte
6. Val av styrelse för 2008
7. Val av revisor och revisorssuppleant för 2008
8. Val av valberedning
9. Beslut om årsavgift för 2008
10. Förslag till budget för 2008
11. Motioner (skall vara styrelsen tillhanda senast tre veckor före höstmötet)
12. Aktuell information om samarbete med andra organisationer etc.
13. Övriga ärenden

Sommarresan till Dalsland-bildvisning

Måndag 26 november kl 19, efter höstmötet
Som framgår på annan plats i denna NOS reste en grupp från FNSiN runt på Dal under en augustivecka. I kväll får du tillfälle att se en del av de bilder som inte fick rum i NOS.

Andhämtning i advent

Måndagen den 3 december med start kl 18.30
Lokal: Café Baltzar, Baltzar von Platens gata 11
Vi håller på traditionen – att samlas kring lite glögg, gröt och levande ljus en kväll i advent. Låt oss unna oss tillfället att stanna upp en stund i vinterkvällen, att ta en paus från julförberedelserna och spurten på jobbet. Vi ordnar enkel förtäring till självkostnadspris och som alltid blir det en stunds högläsning med anknytning till jul och vinter. För övrigt underhåller vi oss själva och varandra, t ex med minnen från tidigare äventyr och planer för nya.

För att vi skall kunna beräkna behovet av gröt, glögg mm så behöver vi veta i förväg om du tänker komma. ***Anmäl dig senast dagen före till Anders Schærström anders.schaerstrom@telia.com; 08-758 30 03, 070-693 91 28***

ÖVRIGT

Vårcykling 2008?

1) Bottenhavet runt (maj). I våras planerade jag en cykeltur runt Bottenhavet. Oförutsedda händelser medförde att den inte blev av, men jag tänkte försöka igen våren 2008. Huvudspår färja till Åbo, cykling därifrån längs kusten till Vasa, färja till Holmsund (Umeå), cykling tillbaka till Stockholm. I allt ca 150 mil, ca två veckor. Reservplaner finns om tiden inte skulle räcka, antingen färja till Tallin eller Riga och cykling til Klaipeda varifrån det går färja till Karlshamn eller en minivariant Tallinn-Riga.

2) Vätternrundan (13-14 juni). Motionsloppet Vätternrundan är en märklig upplevelse, 15000 cyklister som ett pärlband de 30 milen runt Vättern. Jag hoppas kunna delta i år och då med tidig start för att ha gott om tid (det är inte en hastighetstävling utan bedriften är att komma runt). Är du intresserad av samåkning t/fr Motala och kanske även på turen runt sjön, hör av dig på stubben till mig (jag kommer att anmäla mig snart för att få tidig start). ***Erik Elvers, e-mäle e.elvers@bredband.net eller tfn 08-858488 (b).***

Grönland 2008

Förberedelser är igång för en resa till Sydgrönland sommaren 2008. En lista över intresserade har upprättats och de som står på listan får efter hand direktinformation om förberedelserna.

Initiativet kommer från Föreningen Norden. Avsikten är att FNSiN och andra intresserade föreningar i den nordiska familjen ska förbereda och genomföra resan tillsammans med Föreningen Norden, där Maj-Britt Imnander är kontaktperson.

Vi räknar med en resa som omfattar 8-10 dagar i mitten av augusti. Det blir en resa med klimattema, dvs vi vill se på förändringar i klimatet och glaciärerna, studera den försöksverksamhet som pågår i Sydgrönland kring jordbruk, fårskötsel och växthusodling, och göra utflykter i de gamla vikingabygderna, som koloniserades i en varm period i vår historia.

Det är mycket som måste undersökas innan vi kan presentera ett program och pris. Det ser ut som om det nästa sommar ska bli möjligt att flyga till Sydgrönland från Stockholm via Keflavík, vilket blir billigare och enklare än att resa via Köpenhamn. I planerna ingår samarbete med Sulisartut höjskoliat, dvs Arbetarfolkhögskolan i Qaqortoq, som både erbjuder inkvartering och vill hjälpa oss med Grönlandsprogrammet. I september har Föreningen Norden en studieplan klar till boken *Grönland mer än isberg*, vilket innebär en möjlighet till studiecirkelverksamhet under vintern. Räkna också med att det blir föredrag mm om Grönland i höst och vinter. Kom gärna med tips och vill du veta mer så kan du kontakta Maj-Britt (trosaby@swipnet.se) eller Anders Schærström (E-post: anders.schaerstrom@telia.com; tfn: 08-758 30 03, 070-693 91 28)

FNSiN har en blogg adress som är:

www.fnsin.blogspot.com

FNSiN:s hemsida är fortfarande:

www.fnsin.nu

FNSiN:s BILLIGA FÄLTPROVIANT

Lagret är nästan slut -
nu finns bara följande kvar:

Köttsoppa	15 kr/påse, (120st)
Samt de från Blå Band inskaffade:	
Sjömansbiff	28 kr, (2 st)
Vegetarisk gryta banan curry	28 kr (4 st)

Porto tillkommer vid postleverans. Beställ från e.elvers@bredband.net, tfn 08-858488 (b).

Framsidan

Korna i olika färger och dekorationer, som uppträdde i Stockholm för några år sedan, har nu intagit Köpenhamn. Utanför det anrika konditoriet La Glace stod den här kon som på ryggen bär en enorm gräddtårta - ***en sportskage*** som är husets specialitet. De främsta ingredienserna är vispad grädde och nougat. La Glace öppnade 1870 och att besöka det är som att träda in i en svunnen värld. Gör gärna det! Receptet och mer upplysningar om konditoriet finns på adressen www.laglace.dk/.

Baksidan

Så här mycket är ett ton koldioxid. Ballongen fanns på Rådhuspladsen i Köpenhamn i somras. Att på egen hand försöka spara så mycket koldioxid är verkligen en umaning. Mer upplysningar finns på www.1tonmindre.dk.

Tag ansvar for fremtiden
– nedsæt dit CO_2-udslip
Så meget fylder
1 TON CO_2
Grib udfordringen
– prøv selv at spare et ton i år
www.1tonmindre.dk

FNSiN